

УДК 811.111-26'42

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1\(44\).210996](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1(44).210996)

УЧАСТЬ ПРОСОДИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ СПОНУКАННЯ В ІНСТИТУЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Бондаренко К.А.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8122-0774>

Стаття присвячена висвітленню результатів дослідження просодичних параметрів у реалізації спонукальних висловлювань у текстах двох типів інституційного дискурсу, а саме – лекційному та проповідницькому. Виходячи з наявності загальних інтенціональних критеріїв лекційного і проповідницького дискурсів (передача знань і формування точки зору / вірування), ці дискурси в статті розглядаються як особливий вид інституційного повчаючого дискурсу з єдиною композиційною структурою. У реалізації операційних стратегій лектора і проповідника важливу роль відіграють способи спонукання аудиторії до комунікативних дій, які здійснюються, зокрема, спонукальними конструкціями. Робота містить опис результатів перцептивного фонетичного дослідження спонукальних висловлювань та їхню лінгвістичну інтерпретацію, в результаті чого представлено системний опис просодичної організації різних видів спонукальних висловлювань, що використовуються в лекційному та проповідницькому дискурсах, виокремлено характерні закономірності інтонаційної структури досліджуваних мовленнєвих реалізацій. На підставі проведеного дослідження констатовано, що гучність, темп, фразовий наголос та мелодійний контур є основними просодичними засобами здійснення спонукання у будь-яких частинах тексту лекції чи проповіді. Залежно від ступеня участі просодичних параметрів у реалізації спонукальних висловлювань були виокремлені три основні просодичні компоненти, які беруть участь у диференціації типу лекції або проповіді. У лекційному дискурсі просодичними параметрами, що диференціюють аудиторну/он-лайн лекцію є мелодія, наголос та темп вимови. У проповідницькому дискурсі основними просодичними маркерами диференціювання храмової/дистантної проповіді є мелодія, ритм та гучність. Аудиторський аналіз уможливив констатацію існування певної закономірності у вживанні спонукальних висловлювань залежно від типу лекційного та проповідницького дискурсів і їхньої композиційної частини та продемонстрував концентрацію найбільшого числа диференційних інтонаційних ознак у вступі та найменшого – в загальній основній частині текстів. Основним результатом аудиторського аналізу виявилось висунуття певних інтонаційних параметрів як інформативних для реалізації та диференціації спонукальних висловлювань у різних типах дискурсу.

Ключові слова: інституційний дискурс, спонукальні конструкції, лекційний дискурс, проповідницький дискурс, просодичні характеристики.

УЧАСТИЕ ПРОСОДИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ В РЕАЛИЗАЦИИ ПОБУЖДЕНИЯ В ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОМ ДИСКУРСЕ

Бондаренко Е.А.

кандидат филологических наук, доцент,
Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова

Статья посвящена освещению результатов исследования просодических параметров в реализации побудительных высказываний в текстах двух типов институционального дискурса, а именно - лекционном и проповедническом. Исходя из наличия общих интенциональных критериев лекционного и проповеднического дискурса (передача знаний и формирование точки зрения / верования), эти дискурсы в статье рассматриваются как

особый вид институционального поучающего дискурса с единой композиционной структурой. В реализации операционных стратегий лектора и проповедника важную роль играют способы побуждения аудитории к коммуникативным действиям, которые осуществляются, в частности, побудительными конструкциями. Работа содержит описание результатов перцептивного фонетического исследования побудительных высказываний и их лингвистическую интерпретацию, в результате чего представлено системное описание просодической организации различных видов побудительных высказываний, используемых в лекционном и проповедническом дискурсах, выделены характерные закономерности интонационной структуры исследуемых речевых реализаций. На основании проведенного исследования констатируется, что громкость, темп, фразовое ударение и мелодичный контур являются основными просодическими средствами осуществления побуждения в любых частях текста лекции или проповеди. В зависимости от степени участия просодических параметров в реализации побудительных высказываний были выделены три основные просодические компонента, участвующие в дифференциации типа лекции или проповеди. В лекционном дискурсе просодическими параметрами, дифференцирующими аудиторную / он-лайн лекцию есть мелодия, ударение и темп. В проповедническом дискурсе основными просодическими маркерами дифференциации храмовой / дистантной проповеди является мелодия, ритм и громкость. Аудиторский анализ сделал констатацию существования определенной закономерности в употреблении побудительных высказываний в зависимости от типа лекционного и проповеднического дискурсов и их композиционной части и продемонстрировал концентрацию наибольшего числа дифференциальных интонационных признаков во вступлении и наименьшего - в общей основной части текстов. Основным результатом аудиторского анализа оказалось выдвижение определенных интонационных параметров как информативных для реализации и дифференциации побудительных высказываний в различных типах дискурса.

Ключевые слова: институциональный дискурс, побудительные конструкции, лекционный дискурс, проповеднический дискурс, просодические характеристики.

THE PROSODIC PARAMETERS IN THE IMPLEMENTATION OF IMPERATIVES IN THE INSTITUTIONAL DISCOURSE

Bondarenko K.A.

PhD in Linguistics, associate professor,
Odesa National I. I. Mechnikov University

The article is devoted to highlighting the results of the study of prosodic parameters in the implementation of the imperatives in the texts of two types of institutional discourse, namely, lecture and preaching. Proceeding from the presence of common intentional criteria of lecture and preaching discourse (transfer of knowledge and formation of point of view / belief), these discourses are considered in the article as a special type of institutional teaching discourse with a similar compositional structure. In the implementation of the operational strategies of the lecturer and the preacher, an important role is played by the methods of stimulating the audience to communicative actions, which are carried out, in particular, by imperative utterances. The work contains a description of the results of a phonetic study of imperative utterances and their linguistic interpretation, as a result of which a systematic description of the prosodic organization of various types of imperatives used in lecture and preaching discourses is presented, the characteristic patterns of the intonation structure of the studied speech realizations are highlighted. On the basis of the conducted research, it was stated that loudness, tempo, phrasal stress and melodic contour are the main prosodic means of realizing motivation in any part of the text of a lecture or a sermon. Depending on the degree of participation of prosodic parameters in the implementation of imperatives, three main prosodic components were identified that participate in the differentiation of the type of lecture or sermon. In lecture discourse, the prosodic parameters that differentiate the classroom / online lecture are melody, stress and tempo. In preaching discourse, the main prosodic

markers of the differentiation of temple / distant preaching are melody, rhythm and loudness. The audit analysis made a statement of the existence of a certain pattern in the use of imperatives, depending on the type of lecture and preaching discourses and their compositional part, and demonstrated the concentration of the largest number of differential intonation features in the introduction and the smallest - in the general main part of the texts. The main result of the audit analysis was the advancement of certain intonational parameters as informative for the implementation and differentiation of imperatives in various types of discourse.

Key words: *institutional discourse, imperative utterances, lecture discourse, preaching discourse, prosodic characteristics.*

Вступ. Інституційний дискурс становить собою спілкування в заданих рамках статусно-рольових стосунків. Щодо сучасного суспільства, можна виділити такі види інституційного дискурсу: політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та масово-інформаційний (Карасик, 2000). **Метою** статті є опис результатів аудиторського аналізу просодичних параметрів спонукальних конструкцій у двох видах інституційного дискурсу – проповідницького (релігійного) і лекційного (академічного, аудиторного). Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: розглянути і зіставити основні компоненти проповідницького дискурсу і дискурсу лекції, виявити основні сприйманні просодичні характеристики спонукальних конструкцій у досліджуваних дискурсах.

При дослідженні усних англомовних спонукальних конструкцій у вищезазначених інституційних дискурсах використовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні **методи дослідження**. В рамках функціонального методу в статті використовувалися елементи контекстуально-інтерпретаційного аналізу, який дав можливість ідентифікувати і пояснити смислову динаміку виділених мовних одиниць в уже згаданому дискурсивному сегменті; елементи конверсаційного аналізу застосовувалися в процесі реконструкції комплексу складових досліджуваної комунікативної сфери в проекції на екстралінгвальну ситуацію. Серед спеціальних фонетичних методів перш за все використані слуховий і аудиторський аналізи, які дали можливість виявити суб'єктивні просодичні характеристики мови.

Вивчення спонукальних висловлювань лекційного і проповідницького дискурсів проводилося на **матеріалі** записів і транскриптів англомовних лекцій та проповідей. Матеріал дослідження був розділений за способом утілення – безпосередній та опосередкований технічними засобами інформації. За цим параметром лекції були поділені на класичні аудиторні та онлайн лекції, які були записані з метою дистанційного здобуття освіти. Проповіді були розподілені відповідно на класичні храмові та відносно новий тип проповідницької діяльності – дистантні (інтернет- звернення до пастви).

Результати та обговорення. Слід зазначити, що незалежно від приналежності до певного виду, проповідницькому та лекційному дискурсу в цілому властиво проходження класичної композиційної структури риторичного твору: вступ, основна частина та висновок.

Відзначимо також, що основна частина лекції в свою чергу складається з викладу основного матеріалу і аргументації, в проповіді ж складовими компонентами основної частини є наратив і трактування.

Доцільно також згадати, що, ціннісна складова лекційного дискурсу представлена тріадою – істина, знання, дослідження. Головною цінністю проповідницького дискурсу є віра (Кравченко, 2007). Звідси основною метою лекційного дискурсу є передача (поширення) знань у тій чи іншій галузі науки і формування понятійної, когнитивної точки зору на висловлюваний об'єкт. Проповідницький дискурс також має на меті передачу знань про основи віровчення, проте не тільки й не стільки знання, скільки зміцнення віри є основною інтенцією проповідника. Реалізація цієї інтенції здійснюється за допомогою роз'яснення, повчання, рекомендації належної поведінки відповідно до ціннісної бази релігійних постулатів. Тобто, не тільки організація сприйняття адресатом переданої інформації, а і спонукання його до здійснення посткомунікативних дій або формування готовності до певних дій є метою проповідницького дискурсу (Кравченко, 2002).

Для виявлення тієї частини просодичної інформації, яка разом з інформацією інших мовних рівнів є достатньою для диференціації виду лекції та проповіді, їх емоційної й експресивної насиченості, ми відібрали спонукальні конструкції, що входять до різних частин лекцій та проповідей різних типів.

Перед аудиторами (десятьма філологами-фонетистами) були поставлені завдання визначити:

— в якому з видів проповіді (традиційній храмовій або альтернативній дистантній) і лекції (аудиторній або дистантній) функціонують прослухані ними фрази, що містять спонукання;

— в якій частині проповіді або лекції функціонують прослухані ними фрази, що містять спонукання;

— ступінь участі певних просодичних параметрів (мелодійний контур, фразовий наголос, гучність, темп, ритм, паузація) у створенні чи посиленні спонукального ефекту на різних ділянках тексту.

— ступінь участі певних просодичних параметрів (мелодійний контур, фразовий наголос, гучність, темп, ритм, паузація) у диференціації типу спонукання у тексті лекції та проповіді.

Як показав аналіз відповідей аудиторів з ідентифікації належності спонукальних конструкцій до певного виду проповіді, з найбільшою вірогідністю аудиторами визначалися спонукання у частинах вступу і висновку. Рівень розпізнавання спонукальних конструкцій в основній частині менше (80,8 – 86,2%). Дане явище пов'язане з тим, що в основній частині міститься зазвичай фактична інформація, яка не змінюється залежно від виду проповіді або лекції. З найбільшою вірогідністю аудиторами розпізнавалися спонукальні конструкції в текстах храмової проповіді (98,2%). Дані показники свідчать про уніфікованість спонукальних конструкцій у цьому виді проповіді, яка спрощувала завдання аудиторів. Подібна тенденція до розпізнавання обрамлених частин тексту

зберігається і при дистантній проповіді, проте кількісні показники трохи знижуються (96,7 і 93,3%).

Лекційним текстам так само властива певна структура. Як показують результати дослідження, аудиторам з певною вірогідністю вдалося визначити спонукальні конструкції у вступній та заключній частинах як аудиторної, так і дистантної лекції (94,2% і 91,4% у вступі та 94,7% і 96,1% у заключній частині відповідно).

В середньому по тексту найбільше розпізнавання аудиторами спонукальних висловлювань відзначається в храмовій проповіді (92,5%), а найменше – в дистантній лекції (89,4%). Менше розпізнавання аудиторами дистантної лекції пов'язане з тим фактом, що формат організованості тексту класичної аудиторної лекції тісно переплітається з форматом дистантної, відмінності даних типів лекційних текстів полягає в основній частині викладу матеріалу, що пов'язано з відмінностями у взаємодії з аудиторією. Даний факт підтверджується кількісними показниками розпізнавання основної частини лекції аудиторами (86,2% в аудиторній лекції і 80,8% у дистантній).

Схожі результати спостерігаються і при визначенні аудиторями належності спонукальних конструкцій до тієї чи іншої частини лекції і проповіді: найбільше розпізнавання у висновку (96,7%) і вступі (92,4%). Важливо зазначити, що спонукальні конструкції носять різний характер у різних частинах тексту. У вступі спостерігається заклик до уваги аудиторії, акцентування уваги на важливості подальшої інформації, тому ця частина демонструє високий ступінь насиченості симультанними (операційними або націленими на спонукування до виконання ментальної / душевної дії) спонукальними конструкціями. В основній частині, як правило, переважають операційні спонукальні конструкції, що закликають виконати конкретну команду (фізичну дію, що покликана оптимізувати процес викладу матеріалу/донесення змісту біблійної події). Операційні конструкції загалом експліцитні. Так само можуть зустрічатися конструкції, які спонукають до посткомунікативних дій. Але даний тип спонукань є характерним для заключної частини проповіді чи лекції. В основній частині можуть бути спонукування, пов'язані з викладом теми лекції:

Let's take a closer look. Take your diagrams and try to see the pattern

(John Sahnet. Universe as the beginning).

Як правило, в реалізації спонукування на перший план виходять такі просодичні характеристики, як висота тону, паузація, інтонація, наголос, ритм, загальний мелодійний контур.

Одним із завдань аудиторів при виконанні аудиторського аналізу було також визначення ступеня участі цих інтонаційних засобів у створенні чи посиленні спонукального ефекту на різних ділянках тексту.

Для цього аудиторам пропонувалося відмітити із запропонованих параметрів (мелодійний контур, фразовий наголос, гучність, темп, ритм, паузація) ті, які, на їхній погляд, мають вищий ступінь виділеності на певній ділянці тексту. Загальна кількість відповідей по кожній частині проповіді бралася за 100%. Більшість аудиторів відмітили гучність, темп, фразовий

наголос та мелодійний контур як основні просодичні параметри, які виділяють спонукання у будь яких частинах тексту.

Таблиця 1

Участь просодичних параметрів у реалізації спонукальних висловлювань у текстах лекції (у%)

		мелодійний контур	фразовий наголос	гучність	темп	ритм	паузація
вступ	аудиторна	34,1	22,3	13,4	18,3	4,7	7,2
	дистантна	32,7	27,1	13,7	17,6	4,1	4,8
основна частина	аудиторна	29,8	18,4	19,6	10,3	9,6	12,3
	дистантна	22,1	19,7	15,9	23,5	13,7	5,1
заклучна частина	аудиторна	30,5	29,8	16,3	12,8	4,7	5,9
	дистантна	33,9	24,4	12,1	19,6	6,9	3,1
всередньому по тексту	аудиторна	31,5	23,5	16,5	13,8	6,2	8,5
	дистантна	29,6	23,7	13,9	20,2	8,3	4,3

Таблиця 2

Участь просодичних параметрів у реалізації спонукальних висловлювань у текстах проповідей (у%)

		мелодійний контур	фразовий наголос	гучність	темп	ритм	паузація
вступ	храмова	32,3	24,1	17,2	3,4	8,3	14,7
	дистантна	37,1	22,7	14,1	14,8	3,7	7,6
основна частина	храмова	28,4	19,8	12,3	19,6	10,3	9,6
	дистантна	29,7	12,1	13,7	25,1	15,9	3,5
заклучна частина	храмова	36,8	20,5	15,9	9,3	2,8	14,7
	дистантна	34,4	23,9	6,1	13,1	12,9	9,6
всередньому по тексту	храмова	32,5	21,5	15,1	10,8	7,1	13
	дистантна	33,7	19,6	11,3	17,7	10,8	6,9

Як свідчать дані таблиць, кожен із запропонованих просодичних параметрів по-різному бере участь у реалізації спонування у різних видах лекції та проповіді. Однак, найінформативнішим параметром для диференціації спонукальних конструкцій в академічній лекції є мелодійний контур (31,5%). Результати обробки відповідей аудиторів довели, що інформативним для диференціації спонувань аудиторної лекції є також параметр наголосу (23,5%) та гучності (16,5%).

Параметр мелодійного контуру (29,6%) та наголосу (23,7%) при вимовлянні спонукальних висловлювань у дистантній лекції також (як і в аудиторній лекції) є найбільш інформативними, але третім провідним параметром актуалізації спонування у цьому виді лекцій аудитори вважають темп (20,2%).

Відповіді аудиторів свідчать про те, що параметри мелодійного контуру, фразового наголосу та гучності є основними і у створенні спонукального ефекту у храмовій проповіді. Але показники дещо різняться: мелодійний контур (32,5%) відіграє більш значущу роль у реалізації спонування в тексті проповіді у порівнянні з текстами лекцій, а наголос (21,5%) та гучність (15,1%) характеризуються нижчими показниками досліджуваних параметрів ніж у тексті лекцій. Щодо дистантної проповіді, то в ній спостерігаються просодичні особливості, схожі з дистантною лекцією. Це може бути пояснено однаковою формою презентації, тобто дистантним способом утілення. Основним параметром для розпізнавання дистантної проповіді є мелодія (33,7%), яка відіграє більш значущу роль, ніж у диференціації дистантної лекції (29,6%). Друге місце за участю у диференціації посідає показник наголосу (19,6%), за котрим йде темпоральний показник (17,7%). Але в порівнянні з дистанційною лекцією, ці відсоткові показники дещо нижче.

Останнім завданням аудиторів було виділити основні просодичні параметри у диференціації спонукальних висловлювань у кожному типі лекції та проповіді. Участь мелодійного компонента інтонації в реалізації спонукальних висловлювань у лекції актуалізується, у першу чергу, у вступі та заключній частині. В основній частині *виклад* інтонаційні особливості спонукальних висловлювань в аудиторній лекції збігаються з інтонаційним малюнком у дистантній лекції, адже лектори у цій частині лекції здебільшого звертаються до стандартних операційних симультанних спонувань як в аудиторній, так й у дистантній лекціях. А відмінності двох різновидів лекцій були очевидні для аудиторів у тих частинах, де лектор використовує різні спонукальні конструкції (як операційні, так й посткомунікативні, що націлені на спонування до виконання ментальної дії) – в частині *пояснення* та у *заклучній частині*. Стосовно ступеня участі просодичних параметрів у реалізації спонукальних висловлювань, аудитори виокремили три основні просодичні ознаки, які допомагали їм виділити аудиторний чи дистантний тип/ спосіб ведення лекції:

- 1) мелодія (27,1 та 18,7% відповідно);
- 2) наголос (22 та 18,1% відповідно);

3) темп (17,3 та 22,5% відповідно).

Участь мелодійного компонента інтонації в реалізації спонукальних висловлювань у проповідницькому дискурсі актуалізується в першу чергу в основній частині (*пояснення*). Мелодія реалізується дещо у меншій мірі у вступі та заключній частині завдяки клішованості цих частин. Щодо диференціації просодичних параметрів спонукальних конструкцій у кожному типі проповідей, то аудитори також виділили мелодію (27,4 та 19,1% відповідно) як один із параметрів. Також аудитори виділяють ритм (17,2 і 21,8%), але при розпізнаванні традиційної храмової та дистантної он-лайн проповіді яскраво виділяється параметр гучності: відсоткове співвідношення становить 15,7% до 18,5% відповідно. Таким чином, можемо зробити висновок, що просодичний параметр гучності є характерним для спонукальних конструкцій дистантних проповідей.

Стосовно ступеня участі просодичних параметрів у реалізації спонукальних висловлювань, аудитори виокремили три основні просодичні ознаки, які допомагали їм виділити храмову чи дистантну проповіді за способом утілення:

- 1) мелодія (27,4 та 19,1% відповідно);
- 2) ритм (17,2 і 21,8%);
- 3) гучність (15,7% до 18,5% відповідно).

Висновки. На підставі здійсненого дослідження сприйманих просодичних характеристик спонукальних висловлювань, що використовуються у проповідницькому та лекційному дискурсах можна дійти висновків щодо існування певної закономірності у вживанні спонукальних висловлювань виокремлених видів залежно від типу лекційного та проповідницького дискурсів і їхньої композиційної частини. В статті доведено концентрацію найбільшого числа диференційних інтонаційних ознак у вступі та найменшого – в загальній основній частині текстів. Основним результатом аудиторського аналізу вважаємо висунання набору певних інтонаційних параметрів як інформативних для реалізації та диференціації спонукальних висловлювань у різних типах дискурсу. Перспективними убачається подальше зіставне дослідження паравербальних (як фонетичних, так і кінетичних) засобів реалізації категорії спонукання в інших інституційних дискурсах – релігійному, військовому, судовому, тощо.

Список літератури

- Карасик В. И. О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*: сб. науч. тр. Волгоград: Перемена, 2000. С. 5–20.
- Кравченко Н. А. Исследование мелодического компонента интонации в текстах проповеди и лекции. *Записки з романо-германської філології / за ред. І.М.Колегаєвої, Вип.18*. Одеса, 2007. С. 61–68.
- Кравченко Н. А. Лингвистические средства воздействия в тексте проповеди. *Записки з романо-германської філології / за ред. І.М.Колегаєвої, Вип.12*. Одеса, 2002. С. 103–108.
- Неустроев К. С. Способы выражения побуждения и воздействия: на материале современного английского языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Ростов н/Д, 2008. 22 с.

References

- Karasik, V. I. (2000). About the Types of Discourse [O tipah diskursa. Jazykovaja lichnost': institucional'nyj i personal'nyj diskurs: sb. nauch. tr.] , Volgograd: Peremen, 5–20.
- Kravchenko, N. A. (2007). Study of the melodic component of intonation in the texts of sermons and lectures [Issledovanie melodicheskogo komponenta intonacii v tekstah propovedi i lekci. Zapiski z romano-germans'koï filologii, Vip.18], Odessa, 61–68.
- Kravchenko, N. A. (2002). Linguistic means of influence in the text of the sermon [Lingvisticheskie sredstva vozdejsvija v tekste propovedi. Zapiski z romano-germans'koï filologii, Vip.12], Odessa, 103–108.
- Neustroev, K. S. (2008). Ways of expressing motivation and influence: on the material of modern English [Sposoby vyrazhenija pobuzhdenija i vozdejsvija: na materiale sovremennogo anglijskogo jazyka: avtoref. dis. na soisk. uch. step. kand. filol. nauk: spec. 10.02.19 «Teorija jazyka»], Rostov.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2020 р.